

УДК 373.2.043.2-056.2/.3

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-65-68](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-65-68)

Турчан Надія

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6697-3188>

ІНКЛЮЗИВНА ГРУПА У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК РЕСУРСНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

A Висвітлено питання соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку завдяки створенню інклюзивної групи у закладі дошкільної освіти. Формування соціальної поведінки дітей у дошкільному віці має інтенсивний характер. Урахування цього необхідно для успішної соціальної орієнтації та адаптації дітей з ООП в інклюзивній групі, а саме формування у них позитивних стрижневих рис особистості у процесі соціалізації. Уточнено засоби, феномени та чинники соціалізації особистості дитини, що розглядаються як компоненти ресурсного середовища. Визначено напрями соціалізації дітей в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти та розглянуто значення батьків і колективу закладу дошкільної освіти у процесі соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна група; соціальна орієнтація; адаптація; соціальне середовище; заклад дошкільної освіти

S **Turchan Nadiia. The inclusive group in preschool education as a resource environment for successful social orientation and adaptation of preschool children.**

The article highlights the issues of preschool children's social orientation and social adaptation through the creation of an inclusive group in preschool education. The formation of social behavior in preschool children is intensive. Taking this into account is necessary for the successful social orientation and adaptation of children with special educational needs in an inclusive group, namely the formation of positive core personality traits in the process of socialization. The personality of the developing child is not the object of any external influences, but is an active subject of self-development. All aspects of the social development of the individual (intellectual, moral and ethical, behavioral, humanistic) are interconnected, and interdependent (especially in childhood), so the study and implementation of these aspects should be carried out systematically, in activities and communication. Factors of social orientation and subsequent formation of moral and ethical norms of behavior may primarily be relationships in the family, preschool, community of children in an inclusive group, etc.

In the context of raising children with SEN in inclusive groups of preschool institutions, socialization is a social orientation that occurs mainly in the process of social adaptation of children. Knowledge of these aspects by parents and educators, purposeful management of their development with the preschool institution and the family will help raise a child with SEN as an active and responsible subject of society.

The means, phenomena, and factors of socialization of the child's personality, which are considered components of the resource environment, are specified. The directions of children's socialization in inclusive groups of preschool educational institutions are determined and the importance of parents and preschool staff in the process of preschool children's social orientation and adaptation is considered.

Key words: children with special educational needs; inclusive group; social orientation; adaptation; social environment; preschool institution

Турчан Надія Володимирівна, директорка, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 13 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Turchan Nadiia, Director, Kremenchuk Preschool Educational Institution (kindergarten) № 13 Kremenchuk City Council of Kremenchuk District of Poltava Region, Ukraine

E-mail: krdnz13@ukr.net

Актуальність проблеми урахування особливостей соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти як ресурсному середовищі зумовлена активною імплементацією в

Україні сучасних зарубіжних моделей інклюзивної освіти, пов'язаною з євроінтеграційними процесами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Освітня траєкторія дітей з особливими потребами знаходиться

у центрі уваги вітчизняних педагогів. Залучення до повноцінної освіти всіх без винятку дітей є викликом для України. В. Засенко і Л. Прохоренко зазначають, що «існує сувора реальність, яка полягає в тому, що деякі діти народжуються з відхиленнями психофізичного розвитку (порушення мовлення, зору, слуху, розумового розвитку, опорно-рухового апарату тощо). Нині їх прийнято називати дітьми з особливими освітніми потребами» [2, с. 48].

Розглядаючи становлення особистості як неперервний процес, багато дослідників ставлять перед собою завдання розв'язати численні питання наступності й перспективності в навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП). Успішне розв'язання комплексу завдань забезпечує безкризовий процес соціалізації та соціальної адаптації дитини з ООП і надає змогу досить впевнено проектувати її поведінку в соціальному середовищі.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 затверджено Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, яким визначено організаційні засади діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти та форму індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами [7].

Сучасна система освіти дітей з ООП включає в себе структуру традиційної системи організації навчання та виховання, у якій пріоритет надається успішній соціальній адаптації та ефективній інтеграції цих дітей у суспільство. Загалом мета виховання дитини з ООП у закладах дошкільної освіти – забезпечення її успішної соціальної адаптації в суспільстві і, як наслідок, формування суспільства рівних можливостей.

За визначенням М. Порошенка, «соціалізація особистості є специфічною формою набуття нею тих суспільних цінностей, що існують у всіх сферах суспільного життя. Основою соціалізації є освоєння індивідом мови соціальної спільноти, мислення, сприйняття норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків діяльності тощо» [8, с. 50].

Соціалізація близька до соціального пристосування, яке є своєрідним індикатором соціалізованості. Коли йдеться про соціалізованість дитини, мається на увазі, передусім, її соціальна адаптованість, здатність бути повноцінним членом суспільства.

Морально-етичні (соціальні) норми є необхідною частиною будь-якої сфери соціалізації дітей з ООП дошкільного віку. На думку З. Шевціва, «процес їхнього привласнення особистістю, тобто інтеріоризація, містить в собі декілька аспектів: пізнавальний (знання і розуміння діючих в суспільстві соціальних норм); аксіологічний (оцінка норм як справедливих); деонтологічний (визнання норм та зобов'язань) і поведінковий (здатність особистості діяти відповідно до вимог норм)» [12, с. 95].

Теоретичні та практичні дослідження вітчизняних і зарубіжних психологів, педагогів, соціологів присвячені

питанням успішної соціалізації, соціальної орієнтації та адаптації, вихованню емоційно-вольової сфери та формуванню морально-етичної поведінки дітей з ООП. Серед них треба зазначити ґрунтовні праці С. Авдєєвої [1], А. Колупаєвої і О. Таранченко [3; 4], І. Кузави [5], С. Лебідь й І. Черепенько [6], А. Стригунової [10], Л. Тарабасової [11] та ін.

Проте бракує досліджень впливу колективу, родини й інклюзивної групи як ресурсного середовища на процес успішної соціальної орієнтації дітей з ООП, що й зумовлює актуальність теми статті.

Метою статті є висвітлення особливостей соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти як ресурсному середовищі.

Викладення основного матеріалу. Інклюзивне освітнє середовище багато вчених-дослідників називають «третім учителем» після батьків і педагогів [9, с. 5].

У контексті питання соціальної орієнтації доцільно розглянути засоби, феномени та чинники соціалізації особистості дитини в інклюзивній групі як ресурсному середовищі.

Найважливішим засобом соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку є гра, яка є соціальною за своєю природою. Провідне значення ігрової діяльності для дітей дошкільного віку полягає ще й у тому, що через неї опосередковується вся система відносин дитини з дорослими, і навіть особистісне спілкування в родині.

Особистість дитини, що формується, не є об'єктом якихось зовнішніх впливів, а є активним суб'єктом саморозвитку. Усі аспекти соціального розвитку особистості (інтелектуальний, морально-етичний, поведінковий, гуманістичний) взаємопов'язані, взаємообумовлені (особливо в дитинстві), тому вивчення та реалізація цих аспектів мають проводитися системно, у діяльності й спілкуванні.

В умовах виховання дітей з ООП в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти соціалізація являє собою соціальну орієнтацію, що відбувається переважно у процесі соціальної адаптації дітей. Знання батьками та вихователями цих аспектів, цілеспрямоване керівництво їхнім становленням спільно із закладом дошкільної освіти й родиною допоможе виховати дитину з ООП як активного та відповідального суб'єкта суспільства.

До провідних феноменів соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку належать засвоєння стереотипів поведінки, чинні морально-етичні норми, звичаї, інтереси, ціннісні орієнтації тощо.

Чинниками соціальної орієнтації й згодом формування морально-етичних норм поведінки можуть бути передусім взаємовідносини у родині, закладі дошкільної освіти, спільноті дітей інклюзивної групи, а також знайомі і малознайомі люди, книжки, кінострічки, відеоблоги тощо.

Отже, засоби, феномени та чинники соціальної орієнтації та адаптації дитини в інклюзивній групі складають ресурсне середовище (рис. 1):

збагачується й диференціюється її емоційно-вольова сфера, проте створюються підстави для успішної соціальної орієнтації та адаптації, а саме відбувається форму-

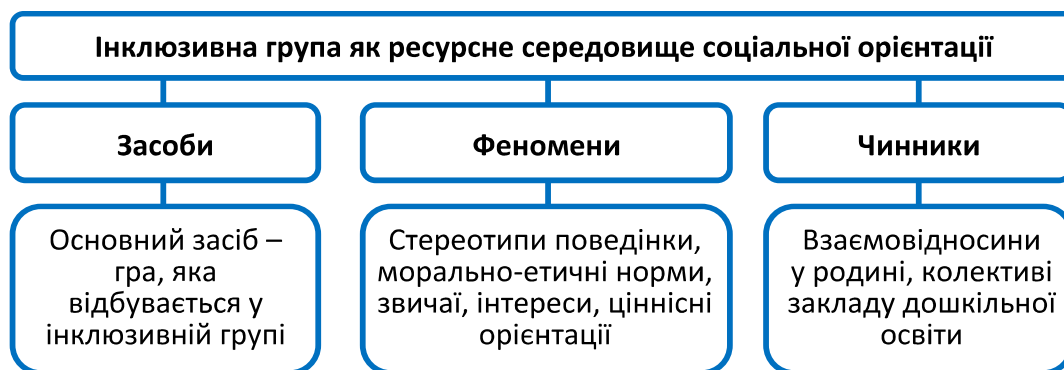

Рис. 1. Компоненти ресурсного середовища соціальної орієнтації та адаптації дітей дошкільного віку

Головними інститутами соціалізації є сім'я, дошкільні заклади освіти, неформальні об'єднання дітей. Такі інститути є спільнотами, в яких відбувається процес соціалізації дитини.

Найважливішим інститутом соціалізації виступає родина. Проте сучасна сім'я не має тієї самодостатньої ролі, що була раніше. Це зумовлюється впливом як розвитку суспільного виховання (дитячі садки, розвивальні та навчальні центри), так і змінами самої сім'ї: зменшення стабільності, малодітність, послаблення традиційної ролі батька, зайнятість жінки тощо. Змінюється і стиль відносин у родині. Нині мова йде не про батьківську владу, а про моральний авторитет батьків. Індивідуалізація стосунків підвищує їхню значущість, але разом з тим робить їх ламкішими, особливо у дошкільному віці.

Суттєво змінилася й роль такого інституту соціалізації як заклад дошкільної освіти. Він залишається головним суспільним інститутом, що готує дітей дошкільного віку до трудового, суспільного життя, проте засоби масової комунікації (особливо інтернет-ЗМІ) й розвивальні та навчальні центри розширюють діапазон інтересів дітей, доповнюють заклад дошкільної освіти і разом з тим складають йому конкуренцію.

Колектив дітей-однорічків має досить важливе значення в процесі соціалізації дітей у закладах дошкільної освіти, виконуючи функцію соціалізації. Водночас, на відміну від закладів середньої освіти, дошкільний колектив ще не домінує над впливом вихователів і батьків.

Основні напрями соціалізації дітей в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти відповідають стрижневим сферам життєдіяльності: поведінковій, емоційно-чуттєвій, пізнавальній, буттєвій, морально-етичній, міжособистісній.

Із вступом дитини з ООП до інклюзивної групи закладу дошкільної освіти провідне місце у сфері її почуттів починають займати проблеми поведінки, успіхи й невдачі спілкування з дітьми в групі, спілкування із вихователем,

вання морально-етичних рис, а згодом норм поведінки у суспільстві.

Без об'єднання дітей з ООП у колектив неможливо досягнути ні однієї значущої мети, тому вплив на них інклюзивної групи є дуже помітним і має скеровуватися в напрямі розкриття всіх позитивних рис членів такої групи. Виховний колектив є важливою ланкою соціальної орієнтації дітей дошкільного віку.

Отже, колектив закладу дошкільної освіти є одним із основних чинників соціальної орієнтації та адаптації дітей з ООП, оскільки формує відповідні морально-етичні норми поведінки для успішного входження дитини до соціуму.

Висновки. Формування соціальної поведінки дітей у дошкільному віці має інтенсивний характер, водночас у дітей старших груп спостерігається зростання активності, творчої ініціативи й розумової самостійності. Урахування цього необхідно для успішної соціальної орієнтації та адаптації дітей з ООП в інклюзивній групі, а саме формування в них позитивних стрижневих рис особистості в процесі соціалізації. Сім'я та колектив закладу дошкільної освіти є важливими чинниками соціалізації дітей в інклюзивній групі, вони здійснюють безпосередній психологічний вплив на формування морально-етичних норм поведінки дитини. Добре налагоджені стосунки у родині сприяють розвитку гармонійної особистості, допомагають дитині з ООП легше пристосуватися до соціального середовища закладу дошкільної освіти. Водночас, взаємовідносини у колективі теж дуже важливі для входження дитини до соціуму. Вихователям інклюзивної групи необхідно власним прикладом показувати, як треба розв'язувати проблеми, налагоджувати стосунки, враховувати інтереси іншої дитини та колективу, оскільки без цього формування відповідних морально-етичних норм поведінки й загалом процес соціальної орієнтації та адаптації ускладнюються.

Перспективи подальших наукових розвідок. Перспективним вважаємо експериментальне дослідження впливу виховного колективу закладу дошкільної освіти

на такі процеси: соціалізацію дітей дошкільного віку; формування гармонійних стосунків дітей в інклюзивній групі, доброзичливого та толерантного ставлення дітей один до одного.

Список використаних джерел

1. Авдєєва С. О. До педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами. *Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2013–2014 навчальному році* : метод. рек. / упоряд.: В. Я. Ястребова, Т. Г. Верозубова. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2013. Ч. 1. С. 99–104.
2. Засенко В., Прохоренко Л. Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. *Рідна школа*. 2019. № 3–4. С. 48–52.
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
5. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія та методика : монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.
6. Лебідь С., Черепенько І. Фактори підвищення ефективності соціалізуючого впливу на особистість дитини з особливими освітніми потребами в освітньому просторі. *Новітні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному просторі закладів загальної середньої освіти* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 22–23 жовт. 2020 р.) / ред. колегія: В. В. Сиченко, Р. С. Аронова, В. М. Швидун, Н. А. Крупенина, О. О. Базилевська. Дніпро. 2020. С. 199–201.
7. Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання в закладах освіти: додаток до листа МОН України від 26.06.2019 № 1/9-409.
8. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство Україна», 2019. 300 с.
9. Середовище, що належить дітям: порадник для педагогів закладів дошкільної освіти / упоряд.: Н. Софій, Ю. Найда ; за заг. ред. В. В. Засенка. Київ : СПД ФО Парашин К.С., 2019. 68 с.
10. Стригунова А. І. Соціально-побутове орієнтування як засіб формування комунікативних умінь у дітей з порушенням розумового розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. 9. С. 232–242.
11. Тарабасова Л. Г. Соціалізація дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Новітні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному просторі закладів загальної середньої освіти*: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 22–23 жовт. 2020 р.) / ред. колегія: В. В. Сиченко, Р. С. Аронова, В. М. Швидун, Н. А. Крупенина, О. О. Базилевська. Дніпро. 2020. С. 216–220.
12. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 248 с.

References

1. Avdyeyeva, S. O., Yastrebova, V. Ya., & Vyerozubova, T. H. (2013). *Do pedahohichnoho suprovodu ditey iz osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [To the pedagogical support of children with special educational needs]*. In V. Ya. Yastrebova, T. H. Vyerozubova (Comps.), *Osnovni oriientyry rozvytku systemy osvity Zaporizkoi oblasti u 2013–2014 navchalnomu rotsi [The main guidelines for the development of the education system of Zaporizhzhya region in*

the 2013–2014 academic year]: metod. rek. (Part 1, pp. 99–104). Zaporizhzhya: Aktsent Invest-Treyd [in Ukrainian].

2. Zasenka, V., & Prokhorenko, L. (2019). *Osvita «osoblyvykh» ditey: stratehiya rozvytku [Education of «special» children: development strategy]*. *Ridna shkola [Native school]*, 3–4, 48–52 [in Ukrainian].
3. Kolupayeva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inklyuzyvna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]*: monohrafiya. Kyiv: TOV «ATOPOL» [in Ukrainian].
4. Kolupayeva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). *Navchannya ditey z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v inklyuzyvnomu seredovyshti [Teaching children with special educational needs in an inclusive environment]*: navchalno-metodychnyy posibnyk. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
5. Kuzava, I. B. (2013). *Inklyuzyvna osvita doshkilnykiv, yaki potrebuyut korektsiyi psykhhofizychnoho rozvytku: teoriya ta metodyka [Inclusive education of preschoolers who need correction of psychophysical development: theory and methodology]*: monohrafiya. Lutsk: PP Ivanyuk V. P. [in Ukrainian].
6. Lebid, S., & Cherepenko, I. (2020). *Faktory pidvyshchennia efektyvnosti sotsializuiuchoho vplyvu na osobystist dytyny z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v osvithnomu prostori [Factors for improving the effectiveness of socializing influence on the personality of a child with special educational needs in the educational space]*. In *Novitni tekhnolohii psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditey z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v inklyuzyvnomu navchalnomu prostori zakladiv zahalnoi serednoi osvity [New technologies of psychological and pedagogical support of children with special educational needs in the inclusive educational space of general secondary education]*: zbirnyk materialiv Vseukr. naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (pp. 199–201). Dnipro [in Ukrainian].
7. *Metodychni rekomendatsiyi shchodo orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya v zakladakh osvity [Methodical recommendations on the organization of inclusive education in educational institutions]*: dodatok do lysta MON Ukrainy vid 26.06.2019 № 1/9-409 [in Ukrainian].
8. Poroshenko, M. A. (2019). *Inklyuzyvna osvita [Inclusive education]*: navchalnyy posibnyk. Kyiv: TOV «Ahent-stvo Ukrainy» [in Ukrainian].
9. Sofiy, N., Nayda, Yu. (Comps.). (2019). *Seredovyshe, shcho nalezhyt ditiam: poradnyk dlia pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity [The environment that belongs to children: a guide for teachers of preschool education]*. Kyiv: SPD FO Parashyn K.S. [in Ukrainian].
10. Stryhunova, A. I. (2017). *Sotsialno-pobutove oriientuvannya yak zasib formuvannya komunikatyvnykh umin u ditey z porushenniam rozumovoho rozvytku [Socio-domestic orientation as a means of forming communicative skills in children with intellectual disabilities]*. *Aktualni pytannya korektsiyanoi osvity [Current issues of correctional education]*, 9, 232–242 [in Ukrainian].
11. Tarabasova, L. H. (2020). *Sotsializatsiya ditey z osoblyvostyamy psykhhofizychnoho rozvytku [Socialization of children with psychophysical development]*. In *Novitni tekhnolohii psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditey z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v inklyuzyvnomu navchalnomu prostori zakladiv zahalnoi serednoi osvity [New technologies of psychological and pedagogical support of children with special educational needs in the inclusive educational space of general secondary education]*: zbirnyk materialiv Vseukr. naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (pp. 216–220). Dnipro [in Ukrainian].
12. Shevtsev, Z. M. (2016). *Osnovy inklyuzyvnoyi pedahohiky [Fundamentals of inclusive pedagogy]*: pidruchnyk. Kyiv: Tsentri uchbovoyi literatury [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.03.2022